Emin Nedret İşli*

Kolay Bir Koleksiyon: Kartvizitler

Koleksiyon kelime anlamıyla "Öğrenme, yarar sağlama veya zevk amacıyla bir araya getirilmiş ve özelliklerine göre sınıflara ayrılmış nesnelerin bütünü" olarak açıklanıyor. Yani bir koleksiyonun oluşmasından zevk alma duygusunun dışında bir de öğretici, yarar sağlayıcı bir yanı olması gerekiyor. O zaman ilk itiraz yazımızın başlığına yapılabilir. Kartvizit toplamanın öğretici, yarar getirici ne gibi yanları olur? Hemen hemen her gün kulandığımız, çalıştığımız yerdeki sosyal statümüzü, işyeri ve ev adreslerimizi, telefon numaralarımızı havi küçük kağıt parçalarının biraraya gelmesinin zevkli yanı nedir gibi sorular aklımıza gelebilir. Bütün bunların izahı kartvizit koleksiyonu oluşturma ile anlaşılır bir durumdur. Önce yakın çevrenize ve ilişkide bulunduğunuz kişilerin kartvizitleri oluşturur koleksiyonu daha sonra aile içinde sizden önceki nesillerin çekmecelerde, sandıklarda kalmış kartvizitleri bulunur. Çevrenizde arkadaş, dost ahfadından kartvizit sahibi olanların yardımını istemeye gelir sıra. İşin son aşaması ise saha flardaş, pulcu dükkanlarında, efemera mezatlarında satılanların alınmasıdır. Bu durum meraklılığın son aşamasıdır.

Ülkemizde kartvizit kullanımı Tanzimat sonrası modernleşme hareketlerinin bir sonucudur. İstanbul'da insanların kendilerine kartvizit bastırmaları, bu kartvizitleri birbirilerine takdim etmeleri yani kartvizitlerin "suret-i istimâli" 1880'li yılların ortalarına doğrudur. Bu tarihlerde çıkmakta olan bazı dergilerde kartvizitler hakkında haberler yayınlanır. O haberlerden biri "Memâlik-i mahrusada kart istimali henüz umumiyetle müstamel değilse de mehâsin-i garbiyeyi taklidden hâlî kalmayanların delaletiyle sekiz on seneden beri kart istimali bizde dahi modalaşmıştır".(1) şeklindedir. Yine kartvizitler hakkında yazı yazanların öncülerinden biri de Ahmed Mithat Efendi'dir. Ünlü gazetecimiz "Avrupa Adab-ı Muaşereti Yahud Alafranga" isimli eserinin kartvizitler ile ilgili bölümünde "Avrupa'ya giden bir adem için kart dö vizit bulunmak birinci zaruriyandandır. Kart dö vizit bir ademin asıl resmi hüviyeti demek derecesinde mühimdir.

Osmanlı dönemine ait kartvizit kutusu

Ali Fuat Cebesoy

Kart dö vizit isti'mâli elyevm Osmanlılarımız için dahi levâzım-ı medeniyye sırasına girmiştir. Bunları imal etdirdikleri zaman (Filan Efendi) veyahud (Filan Bey) (Filan Paşa) diye unvanlarını dahi isimleriyle beraber yazdırmaktadırlar..." (2) demekte ve kartvizitlerin nasıl kullanılacağını, kurallarını, Avrupa'da kullanılış şeklini uzun uzun anlatmaktadır. Bu kitabın yayımlandığı tarihlerde güzel yazı, mektup örneklerini içeren ve adına Münşeat kitabı denilen kitaplarda da kartvizitlerin nasıl kullanılacağı tarif edilmektedir (3). Bu tür öncü kabul edilebilecek yazılardan sonra yayımlanan bütün sosyal yaşam kurallarını (Adab-ı Muaşeret = Görgü) anlatan kitaplarda kartvizitler ve onların nasıl kullanılacağı hakkında bölümler yer almaya başlar. Bu nedenle kartvizit koleksiyonu yapan bir kişi aynı zamanda Adab-ı Muaşeret / Görgü kitabı koleksiyoncusu olmak zorundadır. Ahmed Mithat Efendi'nin kitabı ile hemen hemen aynı tarihte çıkan dergilerden birinde şu ilginç haber göze çarpar:

"Kart dö vizit Koleksiyonu Amerika'nın bir mecma'-ı garabet ve hadisât olduğunu bu günkü günde herkes itiraf eylemekte bulundukları malumdur. İşte o garaibât ve acaibâta bir zamime olmak üzere bu kerre Amerika ahalisinden (ve New york) sekenesinden biri iki seneden beri her lisanda olmak üzere cem ve idhâr etmekte bulunduğu onbin kadar kartı pul koleksiyonu şeklinde olmak ve iki cildi havi bulunmak üzere bir mecmuaya malik olduğunu Amerika gazeteleri rivayet etmektedirler.(4)" Amerikan gazetelerinden kaynaklanan bu haberin Osmanlı'da yayımlanış tarihi 1893'tür. 1893 yılında dünyada kartvizit toplayan kişilerin bulunması bu kartvizit koleksiyonculuğunun çok eski bir geçmişe sahip olduğunu göstermeye yetmektedir. Günümüzden geriye doğru giderek kartvizit koleksiyonu yapmak toplumsal kimliklerimizde, sosyal yaşantımızda meydana gelen değişimi yansıtması açısından çok önemlidir. Yeniden eskiye doğru toplanan kartvizitlere kronolojik bir gözle baktığınız zaman toplumsal ve sosyal değişimin somut yansımalarını kartvizitlerin üzerinde görmeniz mümkün olmaktadır.

Toplumsal ve sosyal değişimin izleri kartvizitlere yazı devrimi nedeniyle 1928 yılında büyük bir fark olarak yansır. Değişen yazı sistemi nedeniyle kartvizitleri hattat olarak istifleyen, şekillendiren hatta süsleyen kimseler ortadan çekilirler. Bu nedenle kartvizit en basit semt matbaasında bile basılır, yani bir bakıma kartvizit basımı ve kullanımı daha yaygınlaşır. Cumhuriyet döneminde kartvizit kullanma kuralları ve modernleşmenin kartvizitlere yansıması başlı başına incelenmesi gereken bir konudur. Bu konuya gelecek yazılarımızda değineceketir.

[1] ZERRAT İstanbul, 1305 (1889/1890) s.114-115.
[2] Ahmed Midhat Avrupa Adab-ı Muşaşereti Yahud Alafranga. İstanbul, İkdam matbaası, 1312 (1894) s.411-424
[3] Ahmet Rasim - Mustafa Reşid Hazine-i Mekatib Yahud Mükemmel Münşeat. İstanbul, Mekteb-i Sanayi Matbaası, 1309 (1892)
[4] Malumat-ı Mütenevvia. Muharrir ve Sahibi: Hüseyin Vassaf. İstanbul, 1309 (1893).

*Emin Nedret İşli
Araştırmacı
Sermet Çifter Kütüphanesi

Prens Said Halim Paşa

Bir Mevlevi Kartviziti

Bir öğrenci kartviziti: Birinci şube, 323 Hıfzı Mehmet

İzzet Melih (Devrim)

Sacide Şerafeddin

General Sıtkı Ülke'nin hanımının kartviziti

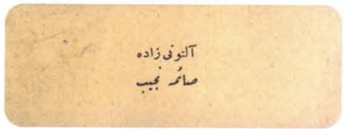

Altunizade Saime Necib

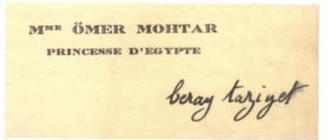

Hidiv Ailesi'ne ait bir kartvizit

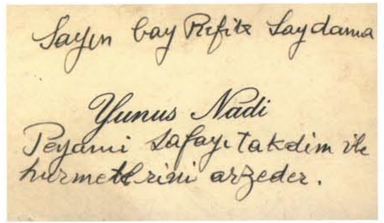

Yunus Nadi'nin Başbakan Refik Saydam'a Peyami Safa'yı takdimi

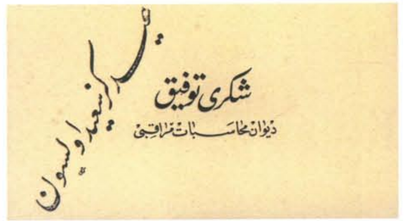

Divan-ı Muhasebat Murakıbı Şükrü Tevfik Bey'in kartviziti. (Yanda "Iydiniz Said Olsun" şeklinde bir bayram mesajı var

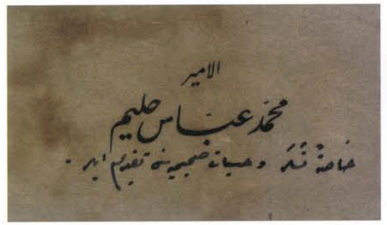

Mısır Hıdivi Prens Abbas Hali Paşa'nın kartvizitleri

Şair Ziya Paşa'nın Hafidesi Nadire Vahit

Sungurlu Belediye Katibi Şakir Sadi

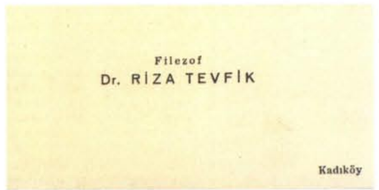

Rıza Tevfik'in (Bolükbaşı) ve Mimar İsak Naum Efendi'nin kartları